

Mens en Wereld

6e jaargang, no. 7-8 • Juli-Aug. 1951

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKE . UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Tussen hoop en vrees

IN Korea ging het oorlogsgeweld heen en weer over het land en deed telkens opnieuw zijn verwoestende werk. Het verloop van die strijd is als een beeld van het innerlijk van de mens in deze jaren. Heen en weer geslingerd wordt hij tussen de hoop op verbetering van de wereldtoestand en de vrees voor een nieuwe wereldoorlog. En ook deze slingerbeweging heeft een verwoestende uitwerking: onze zenuwen slijten er door stuk, onze geestkracht verzwakt, de lust en de moed om te leven nemen af.

Thans rijst weer even de hoop. De vrede krijgt opnieuw een kleine kans. Zo voelen we het. Want ons hart leeft sterker dan ooit door de wereldgebeurtenissen. Er is nu iets van opluchting, van bevrediging. Misschien is er weinig reden toe. Misschien is deze wapenstilstand even gevaarlijk als oorlog. Wie van ons kent de werkelijke toestand? Maar hoe dan ook, we zijn opgelucht. Wat kunnen we anders doen? Wie weet hoe gauw we weer in de benauwenis zitten. We leven immers oorlog uit, wapenstilstand in, en omgekeerd.

Leven we werkelijk zo? Het ziet er wel naar uit. Het is onze trots, als moderne mensen, te denken in werelddelen. Door de verscheurdheid van die werelddelen is het tevens onze innerlijke weerloosheid. De wereldeenheden is voorlopig die van de gemeenschap der armoedzaaiers, ten prooi aan onzekerheid. Misschien hadden we ons die wereldeenheden wel een beetje anders voorgesteld! Waren we dan zo onnozel? Niet onnozeler dan de mensen altijd zijn geweest. De mensheidsgeschiedenis mag er een zijn van bloed en tranen, hij is er ook een van verlangen, verwachting en hoop op beter. Wat de moderne mens typeert is daarom ook niet het leed van oorlog en geweld en het verlangen naar vrede en veiligheid. Hem typeert, dat hij van zijn plaats geslingerd wordt door de hevige kracht waarmee de wereldgebeurtenissen hem aangrijpen; hem typeert, dat hij, overrompeld en ondergedompeld, dikwijls tevergeefs tracht zijn houding tegenover de tijdverschijnselen te vinden. Hij tuimelt van links naar rechts en maakt bij voorbaat vele mogelijkheden te schande door ze in wanhoop te omklemmen en in wanhoop weer los te laten. Deze situatie is voor zeer velen een bijna ondragelijk tekort, ook al leven ze erover heen; en velen stompden ervoor

af. Maar dezelfde situatie veroorzaakt ook het verlangen zich te bezinnen op eigen houding in deze tijd. En dat is, als steeds, een bezinning op het mens-zijn en op het leven. En dat betreft niet iets, wat we onverschillig verstandelijk bekijken en bestuderen. Het raakt onze onmiddellijke, aan elke overweging en bezinning voorafgaande, houding in het leven, het meest eigen persoonlijke, dat verloren dreigt te gaan door de ons overspoelende onpersoonlijke gebeurtenissen. Geven wij de mens een kans? Is hij voor ons een bron van mogelijkheden ten goede en ten kwade? Licht het echte menselijke juist in het onderscheiden tussen de beide mogelijkheden? En wijst dat niet op de aanwezigheid van een besef hoe het behoort te zijn, hoe het zou kunnen zijn? Licht het echte-menselijke niet in het streven altijd opnieuw boven zichzelf uit te grijpen, te worden die men in aanleg is? Betekent mens-zijn niet weet hebben van een gemeenschap, waarin het om meer gaat dan behoud van het naakte bestaan? De humanist geeft op deze vragen innerlijk een bevestigend antwoord. En dat antwoord tekent zijn houding tegenover de mens en de wereld, te midden van de grote tijdsgebeurtenissen, die zijn gemoed hevig in beweging brengen. Geslingerd tussen hoop en vrees, tussen momenten van optimisme en pessimisme, maken die stemmingen niet zijn gehele leven uit. Zijn geloof in het menselijke, zijn kijk op het mens-zijn blijft steeds opnieuw het vertrekpunt voor zijn gevoelens en gedachten en daden. Zo is hij nu eenmaal. Maar juist omdat de moderne tijd zijn persoon zo hevig aangrijpt blijkt het meer dan ooit noodzakelijk ons te bezinnen op „hoe wij nu eenmaal zijn”. Want wie zich omtrent deze dingen enigszins bewust is, staat weerbaarder te midden der gebeurtenissen, die hem zoeken te overrompelen. En in die weerbaarheid liggen mogelijkheden ten goede.

Velen proberen zich aan de noden en tekorten van deze tijd te onttrekken door de vlucht. Zij verklaren de wereld voor verloren of kweken onverschilligheid aan. Het lukt nooit helemaal, want wij zijn nu eenmaal mensen en doen dus ons zelf geweld aan als we proberen te vergeten hoe het behoorde te zijn. Het is daarom beter onze roeping te volgen, die bestaat in mens te zijn, dat is: innerlijk gericht op een vergezicht van waarachtige menselijkheid.

B. C.

Critiek op het humanisme

In „Nieuwe Stemmen” het Orgaan van de Vrije Gemeente te Amsterdam, geeft E. Frater Smid in een reeks van artikelen, die wij in zijn geheel warm kunnen aanbevelen, de inhoud weer van „Humanism states its Case” van de Amerikaanse humanist prof. Fagginger Auer. In het Juni-nummer wordt de critiek op het humanisme behandeld. Wij bieden de lezer deze critiek ter overdenking aan en stellen ons voor in een volgend nummer ook de weergave van het wederwoord van prof. Auer uit „Nieuwe Stemmen” over te nemen.

Red.

„De theïsten verwijten de humanisten, dat zij het gevoel achter stellen bij het verstand. Een mens kan „bij verstand alleen niet leven”! Inderdaad heeft het humanisme steeds „reason” als toetssteen gebruikt voor zijn levens- en wereldbeschouwing (denkt U maar eens aan Erasmus!) en zij doet dit nog. (Ik laat „reason” hier opzettelijk onvertaald, omdat zij zowel verstand als rede betekent en het mij niet duidelijk is, welke van de twee hier bedoeld is. Ik vermoed het begrip „verstand”, omdat men in het rationalistische Amerika het verstand nu eenmaal benadrukt en het bepaalde onderscheid tussen verstand en rede, zoals Bolland ons dit geleerd heeft, niet kent, wat natuurlijk niet zeggen wil, dat het Amerikaanse „reason” niet zowel elementen van verstand als van rede bevat.) Het gevolg nu is, dat het humanisme eenzijdig verstandelijke logica als zijn enige methode is gaan beschouwen. Maar heeft Schleiermacher niet al reeds gezien, dat b.v. de keuze tussen goed en kwaad prae-rationeel is? En is niet Otto's befaamde boek „Das Heilige” het overtuigende bewijs, dat elk menselijk oordeel zijn grond in het gevoel, in een emotie als U wilt, heeft? En zegt prof. Lawrence Hyde niet in zijn „The Prospect of Humanism”, dat elke filosofie hoezeer ook ogenschijnlijk ontsproten aan 't brein van de filosoof, evenzeer ontsproten is aan zijn gevoel?

Naast dit tekort, zo zegt de bestrijder van het humanisme, is er ook een tekort aan zondebesef. Het humanisme is veel te optimistisch aangaande 's mensen zedelijk kunnen om de moeilijkheden des levens te overwinnen.

Toen prof. Roessingh eens in Amerika was, kort na de eerste wereldoorlog, zei hij: „Dit land is vol 18-eeuwse optimisten”. (Dit woord is ook thans, na de tweede wereldoorlog, nog van toepassing.) Prof. Ad. Keller gaat hier dan op door. Hij beweert, dat dit inderdaad humanistisch optimisme tot religieus nihilisme leidt: een mens met een optimistisch vertrouwen in zichzelf en in de medemens heeft niet vol-

doende zondebesef en is dus niet religieus (sic!). Bovendien is dit optimisme gefundeerd op gebrekkige mensenkennis en is het dus een dwaze oppervlakkigheid. Stel U voor, dat men 't Christendom zijn zondebesef eens zou ontnemen, wat zou er van overblijven, zo vraagt hij in „Der Weg der dialektischen Theologie durch die Kirchliche Welt”. Vergeving en verlossing en zelfs de liefde Gods zouden hun zin verliezen en de mens zou vervallen tot een ergerlijke zelfvergoding, welke alle religieus gevoel zou doden.

Religie wordt immers uit nood geboren, uit een gevoel van eigen onbekwaamheid en onvolmaaktheid, ja uit een gevoel van zedelijke onmacht en het is dit gevoel, dat een mens beweegt het contact te zoeken met een wereld en leven te boven gaande macht, welke 's mensen strijd een zin kan verlenen. Waar dit contact niet wordt gezocht, daar is geen religie.

Niet alleen het gebrek aan zonde- en schuldbesef wordt door de bestrijders van het humanisme geheeld, ook de neiging om niet te willen geloven in het verstandelijk onbewijsbare. Het humanisme gaat in zijn wereld- en levensbeschouwing niet verder dan een bepaalde grens en daar waar de grote en eeuwige vragen zich aandienen, daar zwijgt het. Daarom, zo zegt de critiek, kan het humanisme ook nooit een blijde boodschap brengen, maar uiteindelijk slechts pessimisme. De humanistische levensbeschouwing is dus gebrekkig en onvolledig, want zij mist een omlijsting welke relief kan verlenen. Zij maakt van de mens een schilderij zonder lijst en dus zonder diepte, een ding onder de dingen, dat de verbeelding en de emotie van het mysterie ontbeert en dat tenslotte zelfs het verband met de mensheid verliest. De mens is dan een geïsoleerd verschijnsel in het universum waarin hij zich niet meer thuis voelt, omdat hij de verbondenheid ermee verloren heeft als ware hij een universum in zich zelf.

Hiertegen waarschuwt ook prof. Berdjajew in zijn „Der Sinn der Geschichte”: het humanisme heeft de mens losgemaakt van zijn geestelijke „Umwelt” en zo heeft het hem tot de geestelijke hongerdood gedoemd. Van een kind van God werd hij tot een kind van de natuur, wat hierop neerkomt, dat hij van een vrije heer over het leven tot een slaaf van het leven werd. Zo heeft het humanisme niet alleen God, maar ook de mens verloochend. God en mens zijn immers onverbrekkelijk één en tot deze verloochening van de mens moest het dus wel komen. Daarom was Nietzsche de profeet van dit verderfelijke humanisme. Nietzsche die meende dat het enige wat nog te doen stond, was de liquidatie van

deze hopeloze slavenmens. In zijn plaats diende dan de Uebermensch te komen, die niet langer slaaf maar meester, dat is heerser van zijn Umwelt wilde zijn, wat het tegendeel is van een kind van God.

Berdjajew ziet in Nietzsche een van de profeten van het humanisme, maar op merkwaardige wijze noemt hij ook de naam van Karl Marx in dit verband. Nietzsche vernietigt de mens door hem door de Uebermensch te vervangen, Marx vernietigt hem door hem te maken tot onderdeel van een systeem, deel van een übermenschlich collectivisme. Marx gelooft niet in de mens, maar alleen in mensen. Dit betekent een aanslag op het individualisme en op de creatieve potentie van de individuele mens”.

UIT DE PERS

Het humanisme blijft de aandacht gespannen houden.

Op de jaarlijkse „toogdag” van de Bond van Christelijke Scholen in Noord-Holland boven het IJ, in het Kennemer theater te Beverwijk gehouden op 30 Mei j.l. sprak Prof. Brillenburg Wurth uit Kampen over „Humanisme en Opvoeding”.

Volgens verslag in de „IJmuider Courant” van 31 Mei zei hij o.a.:

„Er is geen richting die zozeer als het humanisme zich voor de opvoeding heeft geïnteresseerd en er is een groot gevaar hierdoor geïnfecteerd te worden. Het humanisme is een van de geestelijke bewegingen en machten van deze tijd, die reeds eeuwen van ontwikkeling achter zich heeft.

Prof. Wurth noemde het humanisme een geweldig sterke, machtige, bewuste emancipatiebeweging, een vrijmaking van kerkelijke hiërarchie.

Spr. haalde een woord van dr. van Praag aan: de mens is wel geneigd tot alle kwaad, echter niet onbekwaam tot enig goed. Er is een sluimerend normbesef, dat ontdekt moet worden. De mens is een zelfnormscheppend wezen. Spr. merkte op deze stelling aan, dat deze normen immanent en niet transcendent (transcendent? Red. M. en W.) zijn. Het Christendom moet bewust en radicaal hier tegenover staan.”

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr J. C. Brandt Corstius, Ing. B. J. Max, Mr A. Stempels, Dr G. Stuiveling, Adres Redactie: Amersfoortseweg 80, Soesterberg. Copie vóór 1e van de maand inzenden. — Adres Administratie: Bleyenburgerstraat 1, tel. 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Hum. Verbond.

Zondagswet, een eenzijdige bescherming van belangen

De Zondagswet van 1815 is formeel nog steeds van kracht, maar zij wordt niet meer nageleefd (al zijn er nog wel eens pogingen gedaan om het oude geval nieuw leven in te blazen).

Het is geen wonder dat die wet „het niet meer doet”: zij heeft namelijk een uitgangspunt, dat over het algemeen — ook door de regering — niet meer als juist wordt aanvaard. Wat nog sterker is: de regering trekt — terecht — in twijfel of dat uitgangspunt ooit wel als juist zou kunnen gelden. Dit uitgangspunt dan is:

„de noodzakelijkheid om, op het voetspoor onzer godsdienstige voorvaderen, die daarop steeds den hoogsten prijs stelden, de pligtmatige viering van den dag des Heeren en andere dagen, den openbaren christelijken godsdienst toegewijd, door eenparige en voor de geheele uitgestrektheid der Vereenigde Nederlanden algemeen werkende maatregelen te verzekeren.”

Wat de regering in het algemeen in twijfel trekt en wat zij in geen geval voor de tegenwoordige samenleving wil aanvaarden is, dat het door middel van wettelijke voorschriften afdwingen van de heiliging van de Zondag tot de overheidstaak zou behoren. Een Zondagswet, zo zegt de regering, mag er slechts toe strekken, uitwendige beletselen voor de heiliging van de Zondag weg te nemen.

Dit heeft de regering dan thans willen bereiken met het onlangs ingediende ontwerp, dat de wet van 1815 moet vervangen.

Beperkte strekking.

De strekking van dit ontwerp is dus beperkt. Het regelt bepaalde aangelegenheden alleen voor de Zondag (waaronder ook moet worden begrepen Nieuwjaarsdag, Hemelvaartsdag, Eerste Kerstdag en in bepaalde opzichten Goede Vrijdag). Datgene wat geregeld is, heeft men ook beperkt gehouden: voor de algemeen gevoelde behoefte aan een wekelijkse rustdag wordt verwezen naar de Winkelsluitingswet en naar de arbeidswetgeving. Het ontwerp bevat wat arbeid betreft slechts het verbod, „op Zondag zonder genoegzame reden de openbare rust door arbeid in beroep of bedrijf te verstoren.” Wie bijv. op Zondag van de openbare weg af zichtbaar voor zijn genoeg in zijn tuin werkt of een kano staat op te schilderen, zal volgens het ontwerp niet meer strafbaar zijn; volgens de wet van 1815 was hij dat wel.

Zoals wij schreven: het ontwerp regelt bepaalde aangelegenheden alleen voor de Zondag. Het zal bijv. verboden zijn op Zondag in de nabijheid van kerken enz. gedurende de godsdienstoefening onnodig gerucht te verwekken, waardoor de godsdienstoefening wordt verhinderd.

Enerzijds kan worden gezegd, dat er ook voor godsdienstoefeningen op andere dagen behoefte aan zo'n bepaling zou kunnen bestaan. Maar aan de andere kant treft het ons, dat alleen godsdienstoefeningen op deze manier tegen lawaai van buiten worden beschermd. Wij zouden op zichzelf zo'n bescherming niet onredelijk vinden voor concerten en toneelvertoningen; en ja, waarom ook niet voor bijeenkomsten van het Humanistisch Verbond? Maar het ontwerp heeft een beperkte strekking: het wil alleen uitwendige beletselen voor de christelijke Zondagsheiliging zoveel mogelijk wegnemen.

Principieel bezwaar.

Het ontwerp is dus een bescherming van hen, die een christelijke godsdienst belijden en uit dien hoofde de Zondag heiligen. Een bescherming derhalve van een bepaalde groep. En deze bescherming dwingt de mensen buiten deze groep tot beperkingen. Op zijn scherpst gesteld: een eenzijdige bescherming, ten behoeve van een bepaalde groep en ten koste van anderen zonder dat er van enige wederkerigheid sprake is. Die groep wordt door de regering een meerderheid genoemd; (op papier is zij dit stellig, maar voelt deze hele groep de voorschriften van het ontwerp in feite wel als de voorziening in een behoefte?)

Wanneer wij bezwaren tegen het ontwerp voelen, dan zijn deze niet gericht tegen de beoogde bescherming zelf, wel tegen de eenzijdigheid van die bescherming. Hoezeer dit ontwerp een reusachtige verbetering betekent in vergelijking met de wet van 1815, dit bezwaar blijft tegen een dergelijke soort wetgeving bestaan.

Dit alles formulerende willen wij niet zeggen, dat een dergelijk principieel bezwaar in elk geval tot een afwijzing van de wet in de praktijk zou moeten leiden. De overweging, dat er voor de beoogde bescherming op zichzelf — dus los gedacht van het ontbreken van een tegenwicht — iets te zeggen is, kan zeer wel tot resultaat hebben, dat men zich erbij neerlegt.

Daar komt bij, dat er veel zal kunnen afhangen van de uitvoering van de nieuwe wet. Bij Kon. besluit kan worden bepaald, dat bepaalde soorten van „vermakelijkheden” niet zullen worden beschouwd als „openbare vermakelijkheden” die volgens het ontwerp op Zondag vóór één uur 's middags niet mogen worden gehouden. Anderzijds kunnen bij gemeentelijke verordening vermakelijkheden worden aangewezen, die ook na één uur verboden zullen zijn. Weer aan de andere kant kan de burgemeester ontheffingen verlenen. Men wil dus ook in bijzondere, plaatselijk gevoelde behoeften voorzien. Wat voor minderheden ter plaatse onaangenaam kan zijn.

Die plaatselijke voorschriften zullen nog verder gaan dan de voorschriften van de wet zelf. En deze kunnen voor de „minderheden” in den lande al bezwaarlijk genoeg zijn.

Immers: niemand zal zich erover mogen beklagen, dat hij in de buurt van een kerk op Zondag gedurende de godsdienstoefening geen lawaai mag maken. Maar het is de vraag of enige andere verboden, in het ontwerp geformuleerd, wel binnen de beperkte strekking van de wet blijven, een beperkte strekking, die alleen betreft het wegnemen van uitwendige beletselen voor de Zondagsheiliging. Wij denken hier aan bijv. het verbod van politieke optochten of politieke bijeenkomsten in de open lucht op Zondagochtend. Wij kunnen niet aan de indruk ontkomen, dat hiermee wel veel wordt gevraagd van degenen, in wier levensopvatting de Zondagsheiliging geen plaats inneemt. De noodzaak van zo'n verbod is, mede gezien de beperkte strekking van het ontwerp, niet duidelijk.

Intussen moet worden opgemerkt, dat het ontwerp ten aanzien van sportbeoefening naar omstandigheden nogal genereus is. Plaatselijke verordeningen mogen geen verboden inhouden ten aanzien van sportbeoefening, anders dan als openbare vermakelijkheid georganiseerd.

Compromis.

Het ontwerp is een compromis. Volgens sommigen zal het lang niet ver genoeg gaan; anderen kunnen menen, dat het te ver gaat. Men heeft de kool en de geit willen sparen. Waarvoor én kool én geit verwacht worden dankbaar te zullen zijn. In de plaats daarvan zullen beide hun bezwaren houden. De regering heeft de verschillende kerkgenootschappen geraadpleegd alvorens het ontwerp in te dienen. Waar het voor nodig is, dat het rapport over dat overleg slechts vertrouwelijk aan de Staten-Generaal wordt overgelegd, is ons niet duidelijk. Het lijkt ons uitermate interessant kennis te nemen van de kerkelijke adviezen. Vooral voor de beoordeling van de mate waarin kolen en geiten zijn gespaard, zou kennisneming van die adviezen interessant zijn.

Maar los van die kwesties van meer of minder kan ons de principiële eenzijdigheid van een dergelijk ontwerp maar matig bekoren. Vooral als we bedenken dat de belangen die ermee worden beschermd zo weinig uiterlijk van aard zijn. In de eerste en de laatste plaats komt het immers aan op een innerlijke overtuiging. En deze heeft geen andere wettelijke bescherming nodig dan waarborging van gewetensvrijheid, iets wat op een heel ander terrein ligt dan dat van een Zondagswet.

De beoefening der levenskunst

De moderne zielkunde is ontstaan in de spreekkamer van de arts. Haar eerste object van onderzoek was de neurose. Als zij zich in een later stadium ook met de „normale” mens bezighoudt, dan draagt haar wijze van zien nog de sporen van die voorgeschiedenis. Langzamerhand is dit anders geworden. Steeds vaker gebeurt het dat psychologen van naam zich tot al degenen wenden, die proberen iets van hun leven te maken, om met het licht van hun inzicht en van hun kennis hun tekort zichtbaar en dus bestrijdbaar te maken.

H. A. Overstreet heeft dit gedaan door middel van een studie „The mature mind”, die zojuist ook in een Nederlandse vertaling onder de titel: „Geestelijke Rijpheid” verschenen is¹⁾ Het is gericht op de practijk van het geestelijk leven, met theoretische beschouwingen slechts voorzover die onmisbaar zijn om de bedoelingen van de schrijver duidelijk te maken.

De centrale gedachte er in is, dat op alle plaatsen in de menselijke samenleving mannen en vrouwen aan het werk zijn „die er volwassen uitzien, voor volwassen worden gehouden en al de voorrechten van het volwassen zijn genieten”, terwijl ze geestelijk onrijp en in hun gedragsgewoonten kinderen zijn. In deze volwassen kinderen is de onrijpheid bijna zonder uitzondering voor henzelf verborgen. Gewoonlijk is ze ook verborgen voor hen, die hun leven delen, grotendeels doordat deze anderen zelf óók soortgelijke onrijpheden vertonen. Overigens zijn deze onrijpheden eveneens verborgen voor heel de samenleving, doordat deze nog geen vaste regels kent, volgens welke het gedrag van volwassenen als rijp of onrijp getaxeerd kan worden.” Wat is er dus nodig? Allereerst dat we de onrijpheid, om te beginnen in ons zelf, als zodanig leren herkennen. Dan „dat wij de hoge waarde van geestelijke rijpheid leren beseffen”. Vervolgens, dat wij naar middelen omzien om van onrijpheid tot rijpheid te geraken, wetende, dat dit de eigenlijke levenstaak is van de volwassen mens.

Men beginne nu niet onmiddellijk met de schrijver te polemiseren of de stellingen, die aan zijn betoog ten grondslag liggen juist of onjuist zijn. Want, nog eens, dit is geen theoretisch maar een practisch boek. Overstreet geeft er in aan wat er eigenlijk aan ons allen hapert en wat wij moeten doen om rijper te worden. De waarde van zulk een boek kan men niet bepalen door er over te praten. Men moet doen, wat er geraden wordt en toezien wat dit uitwerkt.

¹⁾ Bij Van Loghum Slaterus, Arnhem, geb. f 7.90.

De uitdrukking rijp mens geeft een ideale grenstoestand aan. Waar wij in het werkelijke leven mee te maken hebben is in het gunstige geval een rijpend mens. Elk menselijk individu leeft in een omgeving van dingen, toestanden en medemens. Leven betekent met die omgeving in verbinding treden. Het opgroeiende kind leert zulke verbindingen te leggen. Een rijpend mens, aldus Overstreet, is de mens, „wiens verbindingen met het leven steeds sterker en rijker worden, doordat zijn levenshouding hun groei en niet hun remming bevordert.”

Welke verbindingen? De schr. behandelt er enige. Daar is in de eerste plaats de kennis schakel die de mens aan zijn omgeving verbindt. Rijpheid te dien opzichte kan natuurlijk niet gekarakteriseerd worden door de hoeveelheid kennis, die de mens vergaderd heeft, wel door zijn houding ten opzichte van het leggen van deze verbinding. Vermag hij zijn hele leven door zich in de houding van leerling-zijn te stellen. Blijft hij ontvankelijk? Heeft hij een open oog voor alles wat hem dwingt het reeds verworvene te herzien? Gaat de waarheid hem boven zijn (lichamelijke of geestelijke) veiligheid? Dan is hij een rijpend mens ook al zou de omvang van zijn kennis veel geringer zijn, dan die van een ander. De laatste zou ondanks die grotere kennis onrijp kunnen zijn, wat blijken kan uit de omstandigheid „dat hij kennis voorwendt die hij niet bezit” of „dat hij, om zich een houding te geven, een hem ontbrekende kennis niet de moeite waard beweert te achten” of dat hij een voor hem wel belangrijke nieuwe schakel niet smeedt uit onverschilligheid, eventueel vrees voor de consequenties van zulk een blikverruiming, enz.

Daar is in de tweede plaats de verbinding der verantwoordelijkheid. Rijp worden in deze richting betekent, dat de mens voortdurend het feit aanvaardt, dat zijn ervaring gedeelde ervaring is, dat zijn perikelen gedeelde perikelen zijn (onrijp is wie, welke leeftijd hij ook heeft, zich een uitzondering waant). Ook, dat hij de zin voor activiteit ontwikkelt „een arbeid als de zijne aanvaardt, deze met redelijke bekwaamheid verricht en daaraan een gevoel van betekenis ontleent”. Ten slotte, dat hij aan zijn arbeid richting geeft, ze tot een bewuste en stelselmatige maakt. De reis van onverantwoordelijk handelen naar verantwoordelijkheid is vol gevaren. Hoe licht loopt de mens ergens onderweg vast. Want hij begint in zijn leven met zijn best te doen andere mensen (ouders, tantes enz.) er toe te brengen hem te geven, wat hij wenst. Als hij door een of andere omstandigheid op dit stadium blijft staan, groeit hij

op tot iemand, die op een fundamenteel punt onrijp is. Het kan ook gebeuren, dat pijnlijke teleurstellingen bij zijn pogen om verder te komen hem doen afzien van doorzetten.

Daar is in de derde plaats het in verbinding treden met de medemens door het woord, dat hij spreekt of schrijft. Ook hier is het rijpe vermogen zich te uiten (en het complementaire te luisteren!) uitzondering. „Onrijpe mensen — stotterende, onhandige, verwarde, botte, platte, ongevoelige — vormen de regel”. Saaiheid, deftigdoenerij, sarcasme, vitterij, gelamenteer, alleenspraak, doelloos gedraai, overdreven zoetheid, gemis aan tact, opzettelijke platheid, schoolmeester, kleinzielige, onoordeelkundige nadruk op details.... ook deze verschijnselen bewijzen, dat de betrokkene in zijn psychische groei is geremd. Daar staat de rustige, zakelijke, evenwichtige, gevoelige spreektrant tegenover als het teken van een rijpend mens.

Daar is in de vierde plaats de verbinding door de sexualiteit. „Sexuele onrijpheid is dermate overheersend, dat zij bijna normaal lijkt”. Alleen dan is er in dit opzicht sprake van een rijpend mens, indien deze zijn sexualiteit aanvaardt zonder het gevoel, dat daar op zichzelf (in plaats van door de wijze, waarop hij leeft) iets zondigs in steekt, als hij deze kant van zijn leven de haar toekomstige plaats (niet minder maar ook niets meer) inruimt. Het criterium voor dit laatste ziet de schr. in de mate waarin hij (zij) er in slaagt de sexuele ervaring te maken tot de basis van een stevige elkaar vervullende en eerbiedigende, vruchtbare betrekking tot de ander.

Daar is in de vijfde plaats de verbinding met de medemens, die gelegd wordt door het ontgroeien aan de ik-middelpuntigheid van het zeer jonge kind. „De mens is pas rijp, als hij zowel de bekwaamheid als de wil heeft zichzelf te zien als één onder volkomen gelijkwaardige anderen”. Rippen ten aanzien hiervan, betekent „groeien in een ingewikkeld systeem van sociale bindingen: banden van liefde, sympathie, gedeelde arbeid, gedeelde herinneringen, welwillendheid jegens de medemens”..... „Het vermogen, dat bij deze fase van rijp worden voornamelijk betrokken schijnt, is de verbeeldingskracht, die het mogelijk maakt zich te verplaatsen in de toestand van anderen, mee te leven en mee te beleven.”

Daar is in de zesde plaats de verbinding, welke tot stand komt, als de mens zinnvolle samenhang ontdekt of schept tussen dingen en gebeurtenissen die voor hem aanvankelijk los naast elkaar stonden. Wie door zijn innerlijke houding door zijn gebonden zijn aan de eigen kleine wereld,

Zingen

aan eigen wensen, aan eigen wisselende stemmingen, aan eigen vooroordelen, aan eigen maatschappelijke vooroordelen in het ontwaren van en rekening houden met zulke samenhang niet verder gaat dan tot de door hemzelf getrokken grens (of die betrekking heeft op stand, beroep, levenswijze, nationaliteit, huidskleur, sexe of wat ook) blijft onrijp en sticht onheil.

Het ligt niet in mijn bedoeling meer aan dit werk te ontleen. Het belangrijkste is nog niet verteld. Hoogstens is duidelijk geworden wat het begrip geestelijke rijpheid inhoudt en hoe vele toepassingsmogelijkheden er zijn in het leven van ieder onzer. De waarde van het boek schuilt in deze laatste, zij nemen ook het grootste gedeelte ervan in beslag.

Ik wil alleen nog zeggen, waarom ik zo nadrukkelijk in „Mens en Wereld” de aandacht op Overstreet's geesteskind vestig. Het Humanistisch Verbond wil een middelpunt zijn van bezinning en bezieling voor het buitenkerkelijk deel van het Nederlandse volk. Het moet mannen en vrouwen, die mens willen worden in de ware zin des woords, de middelen verschaffen om deze arbeid aan zich zelf ter hand te kunnen nemen. De belijders der verschillende grote godsdiensten vinden die in de gewijde literatuur van hun geloof. Onder ons zijn er velen, die door welke oorzaak ook de weg tot die bronnen moeilijk of in het geheel niet vinden. Voor hen is een boek als Geestelijke Rijpheid van de hoogste waarde. Maar ook voor de humanisten, die wel uit deze bronnen putten kunnen, en het tot hun voordeel ook doen, blijft het als aanvulling evenzeer waardevol. Het zou aanbeveling verdienen, dat diegenen onder ons, die in de verschillende gemeenschappen leiding trachten te geven aan dit beoefenen van de levenskunst, eens proberen dit boek als leidraad te nemen. Als de deelnemers aan een cursus zelf mee de besprekingen voorbereiden door het te behandelen gedeelte van tevoren aandachtig te lezen en de inhoud ervan te overdenken zou een dergelijke arbeid rijke vruchten dragen en buitenstaanders, die aan dat soort hulp behoefte hebben, aantrekken.

D. H. PRINS.

STEM UW RADIO AF OP.....

Op Zondag 29 Juli a.s. 14.12 u.—14.30 u. (13, 16, 29 m) en 's avonds 21 u. (25, 31, 49 m) zendt de Wereldomroep een toespraak uit van de Heer H. J. J. Lips, een zangnummertje van Vox Humana, het Amsterdamse koor van het Humanistisch Verbond, en een gesprek over het werk van de stichting Humanitas en het thuisfront Humanitas. De volgende uitzending is op 30 September.

Is het gewenst dat wij zingen in het Humanistisch Verbond? Zo „ja”, waarom zingen wij in het H.V.? En welke liederen zijn geschikt om door leden te worden gezongen?

Over deze vragen hebben de leden van „Vox Humana” en „Vrolijke musici”, de koortjes van de gemeenschappen Amsterdam en Utrecht, tijdens een weekend, lang gediscussieerd. Het spreekt vanzelf, dat zij bevestigend antwoorden op de eerste vraag, want zij willen niets liever dan het zingen in het H.V. propageren.

Antwoorden te vinden op de andere vragen bleek niet zo eenvoudig. „Waarom zingen wij? Omdat wij het prettig vinden, omdat er in velen van ons nu eenmaal de drang leeft onze gevoelens in klanken weer te geven, omdat ook (of liever: juist!) de humanist de schoonheid zoekt, want zij is een der heerlijkste uitingen van de menseelike geest,” luiden enkele ongecompliceerde antwoorden. Maar ook was er de gedachte dat de huidige cultuurcrisis niet te overwinnen is met passief klagen, doch door haar actief tegemoet te treden.

Er zijn humanisten, die schijnen te vrezen,

dat ons „geestelijk tehuis” voor buitenkerkelijken in feite een nieuw soort kerk zal worden, als de „gemeen(te)schap” in elke bijeenkomst zou zingen. Ieder, die onbevooroordeeld tegenover deze culturele arbeid in het Verbond staat, zal zonder nadere uitleg begrijpen, dat dit nooit de bedoeling kan zijn. Overigens is het duidelijk waar de schoen wringt: „Als wij nu en dan toch (laten) zingen, welke liederen zijn daarvoor geschikt?”

Dat bleek ook op het weekend de kernvraag te zijn. Het humanistische lied is er (nog) niet. Er moeten componisten komen geïnspireerd door de humanistische gevoelens en gedachten. Dat het Humanistisch Verbond hierbij een activerende rol zal moeten spelen — sommigen menen zelfs: op straffe van ondergang! — bleek het algemene oordeel te zijn.

In (ongeduldige) afwachting van die eigen liederen waren allen het er over eens, dat het goede volkslied voorlopig de leemte kan vullen.

Het doel van dit verslagje is de vragen, die zij hebben gesteld, aan alle humanisten voor te leggen. Misschien komt er nog eens een dieper gaande discussie uit voort.

J. v. Str.

BRIEVEN VAN LEZERS

Reizen binnen enge grenzen

Mag ik iets in het midden brengen naar aanleiding van B.C.'s stukje onder deze titel?

Ik ben n.l. van mening, dat het weigeren van een reisbeurs aan de heer Van het Reve zeer juist was. De competentie van de jury ad hoc, staat allerminst vast. Reeds eerder hebben juries' eigenaardige beslissingen genomen, omdat de leden evenzeer als de jonge schrijvers onder de ban stonden van de tijdgeest en daardoor alles wat uit die tijdgeest voortkomt per sé mooi, althans goed moeten vinden. Nu is iedereen het er wel over eens dat die tijdgeest ziek is, althans ongezond, voos, abnormaal, vuns of vies. (zie de felle critiek van A. Roland Holst). Niet alleen ten onzent overigens. Ook in Frankrijk, Engeland, Duitsland. Literaire producten van deze zieke tijdgeest (Sartres Nausée, Camus' L'Etranger, enz.) zijn wel degelijk zeer slecht voor de geestelijke „volksgezondheid” en gif voor de jongste generaties (bewijzen aanwezig). Hermans' Acacia's, Van het Reves „werken” zijn doodgewone braakmiddelen, zo vies, en van een geestelijk klimaat om 40° koorts te krijgen. Wanneer overheden in domme welwillendheid, incompetent jury's naprattend, prijzen gaan geven voor zulk werk,

vergiftigt men het gezonde oordeel van de mensen.

Een goede jury mag zich niet door de tijdgeest laten beïnvloeden en zogen. literaire verdiensten zijn intellectuele en betweterige humbug. Literaire verdiensten worden van ondergeschikt belang, zodra de cloaka er doorheen spuit.

Het is een tijd-geestelijke vergissing geweest, dat de mestvaalt-als-zodanig belang had in zaken van Kunst. De aanmatigende stakkerds, die zich door de tijdgeest laten worpen hebben een vlies voor de ogen.

Critici en jury's behoren zich schrap te zetten tegen die tijdgeest, als men althans gesteld is op een gezond geslacht. Het vunze, naargeestige, zieke dient niet aangeemoedigd door prijzen.

Figuren als Van het R. en Hermans moesten een handwerk gaan leren. Dat zou gezonder zijn, dan hen met regeringsgeld in een Parijs café laten lanterfant en de gansiaanse bohémien spelen.

Dit klinkt erg burgerlijk en reactionair en onartistiek en ouderwets. Maar het is precies het tegendeel. Geef die zielige bleekneuzen Vondels Zwanenzang te lezen.

En stervend zingt hij 'n vrolijk lied:

In 't suikerriet, in 't suikerriet.

Laten we ons toch niet blind staren op „literaire verdiensten” die zijn geen cent waard, als er niet een mens achter staat, een gaaf, gezond, schoon en sterk mens, die wat licht kan laten stralen in de duisternis.

A. SAALBORN.

De nieuwe kerkorde en de Zwinglianen

In 't Mei-nummer van M. en W. heeft een stukje gestaan over de nieuwe Ned. Herv. Kerkorde, dat de redacteur van „Zwingli”, het orgaan van de zich principiëel-vrijzinnig noemenden, ds. H. van Lunzen, aanleiding heeft gegeven in zijn blad van 9 Juni tegen ons een berispelend verweer te schrijven. Omdat ds. v. L. het bestaan van het H.V. toejuicht en belangstelling voor het Verbond heeft, bedroeft het hem dat hij in artikelen en lezingen van humanisten geen begrip vindt voor de moeilijke strijd der vrijzinnigen in de kerk. Bepaaldelijk verwijt hij ons dat wij menen dat het orthodoxe Christendom het Christendom is, dat onze bezwaren steeds gaan tegen de orthodoxie en dat wij voorbijgaan aan de vrijzinnige opvattingen. De reactie van ds. v. L. geeft ons nu geredelijk aanleiding om, zoals wij in het Mei-nummer hebben toegezegd, terug te komen op de positie van de Zwinglianen in de kerk. Uiteraard geef ik hier een eigen opvatting, maar deze is, zoals ds. v. L. al heeft opgemerkt, vrij algemeen in het H.V., ook al noemt hij ze ontstellend. Enkele punten zal ik trachten zo beknopt mogelijk te behandelen.

1. Wanneer ds. v. L. zich er over beklagt dat bij ons niets blijkt van „meelevende sympathie”, dan — moet ik toegeven — zit in dit beklag een kern van billijkheid. Want inderdaad zouden wij meer aandacht kunnen schenken aan het verweer der vrijzinnigen tegen de belijdenis — en (eerlang) tuchtdwang der orthodoxie. De vrijzinnigen toch zetten in de kerk een roemvolle traditie voort, een stuk humanistische strijd die reeds enige eeuwen oud is; de vrijzinnigheid waarvoor zij zich inzetten is een der bronnen van het moderne humanisme geworden. Zij toch heeft de kritiek van het historisch onderzoek, natuurwetenschap en filosofie durven aanvaarden en daarmee geholpen de kluisters te breken, waarin de Kerk de menselijke geest gebonden wilde houden. Deze kritiek, van binnenuit de Kerk, is voor velen een bevrijding geweest uit onverdraagzaamheid, botte gehoorzaamheid aan onhoudbaar blijkende leringen en voorstellingen, een beroep op eigen inzicht en geweten, op menselijke waardigheid en verantwoordelijkheidsbesef. En nog steeds is de vrijzinnige kritiek op oude of nieuwe orthodoxie, op belijdenisgezag, op de gehoorzaamheidsbehoefte, op de nieuwe theologische orakeltaal, die aan oude formuleringen vasthoudt, maar ze anders verstaat, op heel de geestelijke onzindelijkheid van dit drijven of gedreven worden van belang in onze tijd, waaraan geen humanist zijn sympathie mag onthouden.

2. Ons bezwaar echter tegen de kerkelijke vrijzinnigheid — en zij kruist van Lunzen's bezwaar tegen ons — is dat zij daarbij zelf op een wankelende basis staat.

Want wanneer wij als humanisten onze houding tegenover de christelijke kerk in al haar gedaanten willen bepalen, dan moeten wij ons afvragen wat nu het christelijk geloof inhoudt en dan is dit het geloof van de kerk als zodanig, zoals zij in de geschiedenis haar geloof heeft geformuleerd en verbreid. In al de onafzienbare schakeringen, dit die geloof kent, blijft toch als kern het geloof aan Christus — waarom wij dan ook van een Christelijke Kerk spreken. Christus als heer of hoofd der kerk, als verlosser, als Gods zoon, als de hoofdfiguur in het grootse drama op het thema: waarom is God mens geworden. Nu heb ik alle sympathie voor het gehumaniseerde en humanistische Christendom, dat de kern van zijn geloof vindt in de menselijke figuur Jezus en zijn boodschap — maar dit is niet meer het geloof aan Christus. En een kerk die een vereniging zou zijn van mensen die Jezus eren als goddelijkste mens en die zich aan zijn boodschap stichten, zou de naam van kerk niet meer mogen dragen.

Willen wij, humanisten, dus houvast hebben, als wij spreken van christelijk geloof en christelijke kerk, dan moet er ergens een formuleerbare geloofswaarheid als kern aanwezig zijn. En dan spreken we niet over „het Christendom”, een geschiedkundige en aardrijkskundige grootheid, waartoe wij, westerse humanisten, tot op grote hoogte, ook behoren. Dit wil waarachtig niet betekenen, dat wij meer sympathie hebben voor die zich vrijzinnig noemenden, die door geen zinnig mens van orthodoxen zijn te onderscheiden; ik vind ds. v. L. en de zijnen zuiverder en oprechter dan zij, die de zuiging van de orthodoxie niet hebben kunnen weerstaan. Alleen — ik vind hun Christendom, hoewel menselijk gesproken sympathieker, Christelijk gesproken toch zwak. Zo kom ik tot het derde punt.

3. Het teruggaan tot Jezus en zijn evangelie of blijde boodschap heeft immers dit bezwaar, dat de kritiek ons zo duidelijk heeft gemaakt, dat de menselijke figuur Jezus uit het Nieuwe Testament ongreepbaar is geworden, en dat dus zij, die deze figuur centraal stellen, niet anders doen dan zich naar hun behoeften en opvattingen een beeld van Jezus vormen b.v. de Jezus van de bergrrede, maar niet die van de Messiasverwachtingen, niet de opgestane Jezus, de wonderdoener, enz. Nu weet ik ook wel dat in het Christendom altijd een tendentie aanwezig is geweest om het accent van de godszoon op de mensenzoon te verleggen en de godsdienst van allerlei magische bestanddelen te ontdoen en dat de vrijzinnigen tot een aanvaarding zijn gekomen van een christelijk geloof „in geest en in hoofdzaak”, maar ergens wordt een grens bereikt, waar volgens de humanisten het specifiek christelijke verloren gaat en ik geloof

nog steeds dat de vrijzinnige richting in de 19de eeuw deze grens had bereikt, waarom dan ook mannen als Van Vloten, Busken Huet en Pierson terecht van de kerk afscheid hebben genomen. Ook de vrijzinnigen van thans hechten nog aan riten, formulieren en termen, die uit een niet-vrijzinnige gedachten- en gevoels sfeer stammen.

Dan komen zij tot een woord-fetisjisme, waarbij de gewijde klank de inhoud, die niet meer verstaan wordt, moet redden; ook in het voor vrijzinnigen toch nog dierbare „onze vader”, moeten woorden als **vader** en **hemelen** opnieuw vertaald worden, als zij tenminste niet gedachteloos gebruikt worden. En omgekeerd hebben niet-christelijke termen een gevoelswaarde voor ze, die blijkbaar afstotend werkt. Ds. v. L. bijv. wil het H.V. tegemoet komen, als hij zegt dat al wie zich bij dit verbond aansluiten, allermintst **atheïsten** zijn. Dit woord is n.l. een **erg** woord, erfenis van zoveel eeuwen theologische afkeer, begrijpelijk bij orthodoxen (die overigens zich niet ontzagen elkaar bij voorkomende gelegenheden, als zij 't niet eens waren, wat nogal eens voorkwam voor atheïst uit te schelden), vreemd bij vrijzinnigen die moesten weten van godloze mystiek en van Boeddhistisch atheïsme.

Samenvattend zou ik dus willen zeggen: in het algemeen gezien is de nieuwe Kerkorde een symptoom van die reactie en autoriteitsbehoefte die wij overal kunnen constateren en is het verzet daartegen onder de vrijzinnigen van belang en sympathiek, maar zij blijft een strijd binnen de kerk waar ware vrijzinnigheid zich kwalijk in thuis moet voelen. En dat tot 1951 de zich principiëel-vrijzinnig noemenden het in de kerk gemakkelijker hadden dan nu, dat pleitte voor de breedheid van het liberale tijdperk, waarin dat mogelijk was, maar was ook een bewijs van het verlies van het kerkkarakter. Ik geloof dat een gesprek tussen vrijzinnigen en humanisten over de Kerkorde weinig zin heeft; dit blijft een interkerkelijke aangelegenheid. Maar er zijn wel andere punten, waarover gesproken kan worden; wij moeten dan de kerk in het midden laten.

O. NOORDENBOS.

REGIONALE OMROEP NOORD (R.O.N.)

Voor de Regionale Omroep Noord spreekt op 4 September, des avonds te 19 uur **D. Dijkstra** uit Drachten en op Donderdag 4 December **Sake Bouma**.

Op plaatsen waar de R.O.N. door storingen moeilijk direct te ontvangen is, kan men in elk geval via de radiodistributie storingsvrij de uitzending van de R.O.N. beluisteren.

H. F. P. SANDIFORT Sr.

Op 15 Juni i.l. heeft onze Gemeenschap Zwolle een groot verlies geleden door het plotselinge overlijden van onze tweede voorzitter Sandifort.

Sandifort heeft indertijd de stoot gegeven tot het oprichten van onze Gemeenschap en is doorlopend een van de meest actieve bestuursleden geweest. Hij was een humanist in hart en nieren. Hij heeft niet slechts met de lippen beleden, maar toonde in zijn gehele levenshouding en in zijn daden, dat het moderne humanisme zijn levens- en wereldbeschouwing was. Zo heeft hij zijn leven lang gestreden voor de principiële erkenning van de persoonlijke vrijheid, de sociale gerechtigheid en de culturele verantwoordelijkheid. Op al deze terreinen, politiek, sociaal en cultureel gaf hij het beste dat in hem was — en dat was heel veel — gaf hij al zijn tijd en zijn grote werkracht. Als men de plicht van de humanist te midden van zijn medemens met een enkel begrip wil aanduiden, dan noemt men dit het verantwoordelijkheidsbesef tegenover de medemens en de mensheid. Van dit verantwoordelijkheidsbesef is Sandifort een drager bij uitstek geweest. Bij ons werk in het Humanistisch Verbond zal het lichtend voorbeeld van Sandifort ons tot in lengte van dagen bezieling geven.

J. M. RUDELSHEIM.

JONGERENKAMP van de H. J. G.

Van 4—11 Augustus op „De Besthmenerberg” te Ommen, onder leiding van H. J. Timmermans. **Leeftijd 17—30 jaar.**

Opgave en inlichtingen bij: Drude Mooijman, Wilgenstraat 118, Haarlem.

Kosten f 22.50 + f 0.50 adm.kosten.
Betalingen (bij opgave min. f 10.—) op rekening 135.00 van Gemeentegiro A'dam (vermelden „ten behoeve van A. Mijster, rek. M. 690, Amsterdam-Z.”).

Programma: mooie fietstochten, gezellige wandelingen, zang, sport en spel, fijne discussies; inleidingen (gevraagd) van:
C. Schonk: De zekerheden van de Humanist.

J. M. Rudelsheim: Verplicht Humanisme tot politieke keuze?

H. J. Timmermans: Hormonen en hun invloed op het karakter.
en natuurlijk een plezierige kampstijl.

Geef je spoedig op, liefst voor 21 Juli. Uitgebreide kampfolder op aanvraag bij Drude Mooijman.

BRIEVEN VAN LEZERS

Humanisme en wereldbeschouwing

Bij het lezen van de discussie tussen Dr. Schenk en Dr. van Praag over „Nihilisme en Humanisme”, in de in Maart en April verschenen nummers van „Mens en Wereld”, moest ik telkens denken aan een passage uit Prof. Ariëns Kappers' prachtig boek: „Zielsinzicht en Levensopbouw”. Die passage, voorkomend in het hoofdstuk „Religie en geregelde-zijn”, betreft de verhouding van onze onmiddellijke **ervaring** der werkelijkheid en de **voorstellingen**, die wij ons, met ons analyserend verstand, over die werkelijkheid vormen. Ariëns Kappers citeert daar deze uitspraak van Johannes Müller: „Toen ik een kind was, dacht ik dat de zon een schijf was. Toen ik ouder was, vernam ik, dat zij een vaste bol was en meende, dat deze om de aarde draaide. Later leerde ik, dat die bol een vloeibare massa was, en dat niet zij om de aarde, maar de aarde om haar draait. Maar altijd, als kind, als jongeling en als oudere, heeft die zon mij verwarmd, en leven geschapen in mij en om mij heen. Onafhankelijk van mijn **voorstelling** van haar is zij door mij als levensbron **ervaren**”.

Ik geloof, dat hiermee de kwestie, waarom het in de grond der zaak in de discussie Schenk—van Praag ging, in het hart is geraakt, en dat dit tevens een kwestie is, waaromtrent in ons Verbond niet alleen zeer verschillend wordt **gedacht**, maar ook veel **onderling misverstand** bestaat. Als ik het wel zie, zit de zaak ongeveer zo. Afgeschrikt van alle — maar allereerst kerkelijke — dogmatiek, willen velen nu, zoals Multatuli het noemde, „zonder lek varen”. Men meent alle „geloverij” nu eens-vooral overboord te hebben geworpen en voor de verdere levensreis toe te kunnen met het kompas van een rationeel-wetenschap-

pelijke” ethiek, die men „verantwoordelijkheid” noemt. Alle „religie” wordt, als verkapte kerkerigheid afgewezen, van het woord „God” krijgt men helemaal de stuipten. „Wij humanisten” streven naar de vorming van een zo totaal mogelijk wereld- en mens-beeld, dat de „toets der rede” kan doorstaan. Maar menigeen, die daarnaar streeft, ja, er zelfs maar over denkt, merkt dan, alwéér tot zijn schrik, dat zo'n totale, alzijdige beschouwing geen eenvoudige zaak is, dat de poging om daartoe te geraken gelijkt op het pogen van een mug om het heelal te omvatten (Emerson). En dan is men licht geneigd, zich terug te trekken op een zo eng mogelijk levensterrein, op het terrein van zijn gezin en zijn vak. Zoals Dr. Rieux, die van wereldbeschouwingen niet zo erg op de hoogte was, maar zich ertoe beperkte „fatsoenlijk zijn plicht te doen.”

Deze eenvoudige „honnêteté” is ongetwijfeld de kern van alle humanisme. Maar behoeven wij ons daar duurzaam toe te beperken? Ik geloof het niet. Ik geloof, dat wij, naarmate wij ons dieper op deze kern bezinnen, zullen beseffen, dat ons persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel geen geïsoleerd verschijnsel kan zijn, maar wortelen moet in het geheel der dingen, — ik geloof, dat wij ons dan bewust zullen worden van ons gereligeerd-, d.i. verbonden-zijn aan dat geheel, en dat wij ons streven dan zullen voelen als fragment van het al-streven, dat in de ganse werkelijkheid werkt. Niemand vergt van ons, zoals Dr. van Praag terecht opmerkte, dat wij ons een alles-omvattende, „gesloten”, hiaatloze „wereldbeschouwing” zullen aanmeten. Laat ieder humanistisch vogeltje wereldbeschouwelijk zingen, zoals het gebekt is, om met Dr. Schenk te spreken. Maar wel meen ik te mogen hopen, — niet eisen! — dat het Humanisme zich steeds meer bewust worden zal van de geestelijke zon, die ons allen verwarmt, verlicht en bezielt, — hoe wij ons die zon dan ook voorstellen.

H. GILTAY.

Wij hebben beslag weten te leggen op een zeer beperkt aantal ex. van de brochure

GOED- en SCHOONHEID

DOOR

Dr Mr K. L. PICCARDT

privaat-docent aan de Universiteit van Amsterdam

De brochure bevat de tekst van de Openbare Les, gegeven bij de aanvang van zijn Colleges in de Leer der Waarden als onderdeel der Philosophie, op Woensdag 26 November 1946.

Deze zeer belangwekkende brochure is verkrijgbaar à f 0.60

Bestellingen aan C.B. Hum. Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960

AURORA

Oggericht
1887

SLUIT ALLE SOORTEN

levens
studie
pensioen } verzekeringen

DE BEDRIJFSWINST WORDT VOOR SOCIALE DOELEINDEN BESTEED

Nadere inlichtingen,

N.V. Levensverzekering Mij. „AURORA” Herengracht 62, A'dam-C. Tel. 47006-42878

$2 \times 1 = 1$

TADROS LEGALLI

Chef-Kok; werkt ambulant door het gehele land.

Verzorgt al het culinaire voor U bij elke gelegenheid. Zeer bekwaam vakman.

Tevens bekend amateur Goochelaar en Manipulator. Uitstekende referentieën.

Adres J. G. Kaales, Olympiakade 40¹, Amsterdam-Z.

THUISFRONT HUMANITAS

geeft advies, hulp en bijstand aan militairen, gedemobiliseerden en hun gezinnen.

Centraal Bureau: Hekelveld 16, Amsterdam-C., telefoon: 38583.

Intell., kunstz. vrouw, wed., 50 jr., eigen ink., van cultuur en natuur houdend, zoekt verstandige, ruimdenkende, warmvoelende levenskameraad, eveneens met eigen inkomsten.

Br. gaarne m. levensinz. No. 155.627, Bolrek, Koningsplein 1, Amsterdam.

Beminnelijke humanistische heidenen

zo meent een goed-orthodoxe ouderling van de Nederlands Hervormde kerk de redactie van de Groene Amsterdammer te moeten aanduiden. Die ouderling, wel te verstaan, is een trouw lezer van de Groene, en hij bezigde die qualificatie in een brief, waarin hij, na ontvangst van het kerstnummer van de Groene, uitdrukking gaf aan zijn warme waardering voor ons blad.

Beminnelijk?..... wij weten het niet. Heidenen?..... wij geloven het niet, Humanistisch?..... ja, als het betekent dat wij ons baseren op eerbied voor de mens als mede-deelhebber aan geestelijke waarden. Want de Groene erkent geen mede- of tegenstanders, doch slechts mensen. En dit is dan misschien wat de Groene zoveel vrienden van elke kleur bezorgt.

Behoort U al tot hen? Voor f 13,60 per jaar of f 3,40 per kwartaal kunt U óók een „beminnelijke humanistische heiden” worden. En als U liever eerst nog even de kat uit de boom wilt kijken, vraagt dan enige proefnummers aan. Ons adres is: Frederiksplein 22—24, Amsterdam; ons gironummer 72880.

Vacantielectuur

Voor de vacantie bevelen wij speciaal onderstaande lectuur aan:

H. G. CANNEGIETER

ABC voor Mens en Samenleving.

82 bladzijden. — Uitgave-prijs f 1.25, thans f 0.50, fr. p. p.p f 0.55.

M. G. WARFFEMIUS

DENKERS EN STRIJDEERS

Met 7 portretten — 120 blz. — In linnen band — Prijs f 2.50.

DR J. P. VAN PRAAG

MODERN HUMANISME

251 bladzijden — gebonden, verlaagd in prijs van f 7,50 tot f 3,90.

(Voor leden van het Verbond f 2,90).

Gelieve bestellingen CONTANT te voldoen, per postwissel of giro. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht, Bleijenburgstraat No. 1.

Alleenstaande dame, midden 50, niet meer alleen kunnende wonen, zoekt vriendelijk tehuis, liefst bij verpleegster.

Brieven met prijsopgave letter J.A. Bur. van dit Blad.

SCHILDERACHTIG GOOL. — Aangeb. Zeer goed verzorgd pension. Vrijstaande, rustig bew. villa, gr. tuin. Alle comfort. Nog enkele plaatsen vrij in Juli en Aug. f 7.50 p.p.p.d. Daarna f 6.50 p.p.p.d. P.B. 2, Laren N.-H.

Nat. liefh., 38 j., hum., z. levensgezellin. R. Feen, waterb. opz., Boomstr. 5 bis, Utr.

Ben jonge socialistisch voelende vrouw van 34 jaar en zoek serieuze kennismaking met gelijkgestemde man. Brieven onder letter R.D. bureau van dit blad.

Dame, middenst., aard. versch., eigen huis te Vlaardingen zoekt kennismaking met solied Heer, t. 55 jaar met nette positie. Uitv. ser. brieven onder letter J.B.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buitenkerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. D.E. H.A.A.S. Adm. de Ruyterweg 234, A'dam-W.